

Магістр 2 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

**ДЕБІТОРСЬКА ТА КРЕДИТОРСЬКА
ЗАБОРГОВАНІСТІ ЯК ОБ'ЄКТИ ОБЛІКУ
Й УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

Анотація. Розглянуто рекомендації щодо формування та обліку дебіторської і кредиторської заборгованостей, підходи до управління ними. Обґрунтовано необхідність погодженого управління дебіторською та кредиторською заборгованостями на підприємствах як напрям підвищення їх прибутковості й оптимізації грошових потоків.

Аннотация. Рассмотрены рекомендации по формированию и учету дебиторской и кредиторской задолженностей, подходы к управлению ими. Обоснована необходимость согласованного управления дебиторской и кредиторской задолженностями на предприятиях как направление повышения их прибыльности и оптимизации денежных потоков.

Annotation. The methodological basis for the formation and accounting for receivables and payables, and approaches to managing them are considered. The necessity of coordinated management of receivables and payables at the enterprises as the method of their profitability increasing and cash flow optimization is proved.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, облік, управління.

Однією з найактуальніших проблем є підвищення ефективності використання ресурсів і проведення погодженої політики управління дебіторською та кредиторською заборгованостями, що сприяє можливості забезпечення належного рівня прибутку й оптимального розміру вільних коштів з урахуванням пріоритетів базових цілей підприємства.

Питанням обліку дебіторської і кредиторської заборгованостей приділяли увагу як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Серед них варто зазначити праці Ф. Бутинця, Н. Ткаченко, Є. Панченко, Л. Каніщенко, К. Сурніної, І. Бланка, Л. Лігоненко, В. Ковальової, В. Бочарова та таких іноземних вчених-економістів, як: Е. Вілсон, Е. Брігхем, Р. Брейлі, Дж. ван Хорн та ін. [1 – 3].

Проте поряд з вирішенням загальних питань недостатньо розглянуто облік та аналіз динаміки дебіторської та кредиторської заборгованостей за останній період, їх співвідношення та погодженість управління.

Мета статті полягає у виявленні загальних тенденцій обсягів дебіторської та

основних аспектів процесу управління дебіторською та кредиторською заборгованостями на рівні підприємств, обґрунтуванні необхідності погодженого управління ними.

Завдання дослідження: 1) проаналізувати динаміку обсягів дебіторської та кредиторської заборгованостей на підприємствах України за останній період; 2) дослідити оптимальність співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей; 3) з'ясувати особливості погодженого управління дебіторською та кредиторською заборгованостями.

Об'єктом дослідження є облік і управління дебіторською та кредиторською заборгованостями.

Предметом дослідження є необхідність погодженого обліку та управління дебіторською і кредиторською заборгованостями.

Сьогодні питання управління дебіторською та кредиторською заборгованостями постало особливо гостро, що пов'язано із проблемами несвоєчасних платежів, повернення боргів у неповному обсязі, виникнення сумнівних боргів як наслідку світової економічної кризи. Одним з найважливіших показників, які характеризують фінансовий стан підприємства, є розрахунки з дебіторами

і кредиторами. Велика сума заборгованостей, які існують між українськими підприємствами, призводить до сумнівно відомої кризи неплатежів. Криза неплатежів призводить до гальмування розвитку ринків, на яких працюють підприємства, внаслідок недоотримання грошових коштів, які б могли бути вкладені у подальший розвиток. Платіжна криза є одним з найбільших негативних явищ у національній економіці в цілому. Взагалі питання дебіторської заборгованості є дуже важливими і актуальним для функціонування будь-якого підприємства, особливо в сучасних кризових та посткризових умовах ведення бізнесу.

Використовуючи статистичні дані з офіційних джерел [4], виявлено, що протягом досліджуваних 2008 – 2011 років сума кредиторської заборгованості українських підприємств перевищує суму дебіторської заборгованості. Це співвідношення наочно проілюстровано на рис. 1.

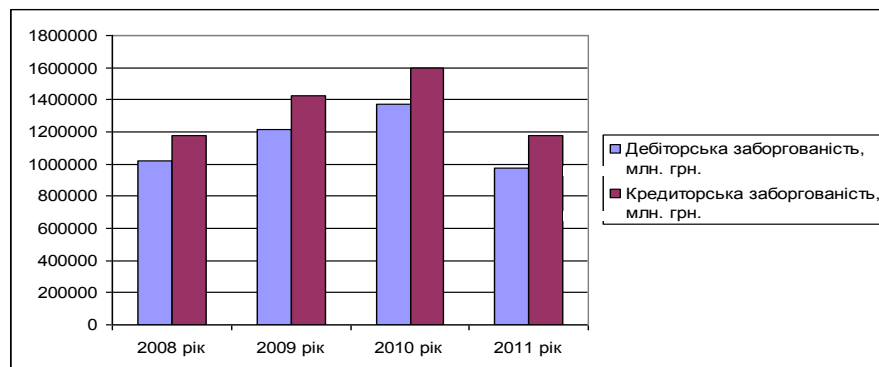

Рис. 1. Співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованостей підприємств України за 2008 – 2011 рр.

Протягом 2008 – 2010 років відмічається поступове зростання обсягів дебіторської та кредиторської заборгованостей. Така динаміка викликана рядом негативних факторів: погіршенням платіжних можливостей покупців продукції, постійно зростаючою конкуренцією, консолідацією посередників збутової діяльності всередині країни, високими темпами інфляції, нестабільністю валютного курсу національної грошової одиниці, невідповідністю між стадіями руху оборотного

капіталу підприємств різних галузей [5]. Протягом 2011 року спостерігається зменшення дебіторської та кредиторської заборгованостей, що викликано скороченням обсягів виготовлення й реалізації продукції.

Одним з негативних факторів взаємних неплатежів є наявність збиткових підприємств, які у зв'язку з відсутністю обігових коштів здійснюють взаємокредитування один одного. Так, наприклад, збиткове підприємство ПАТ "Лисичанський склозавод "Пролетарій" має таке співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованостей (рис. 2).

Нормативне значення цього показника визначено в межах 1,5 – 2 [6]. Тобто нормальним вважається стан, коли кредиторська заборгованість перевищує дебіторську не більше ніж у два рази, але не менше ніж у 1,5 рази. Як видно з рис. 2, кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську, і це свідчить про нестабільний фінансовий стан підприємства. Зменшення обсягів дебіторської заборгованості викликане скороченням обсягів реалізації продукції, обумовлене ціною неконкурентоспроможністю підприємства. Значне зростання кредиторської заборгованості пов'язане з великою сумою кредитів, необхідних підприємству для розрахунків з кредиторами та налагодження виробництва.

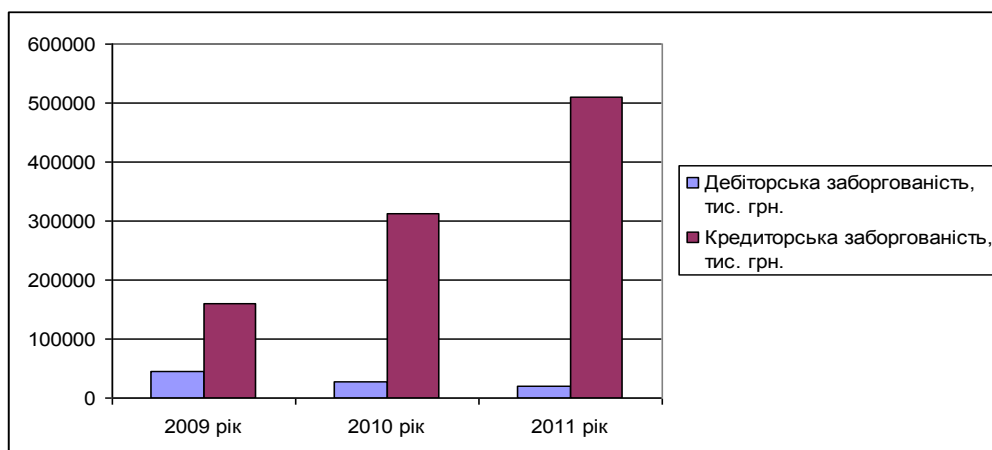

Рис. 2. Співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованостей на ПАТ "Лисичанський склозавод "Пролетарій" за 2009 – 2011 рр.

Для того щоб не допустити кризового стану, пов'язаного з неплатежами, необхідне погоджене управління дебіторською і кредиторською заборгованостями на підприємстві.

Отримання платежів від дебіторів є одним з основних джерел надходження коштів на підприємство, тому виручка від продажу є головним засобом для погашення всіх видів кредиторської заборгованості. Надходження грошових коштів від продажу визначає можливості підприємства щодо погашення боргів кредиторам. Як правило, більша частина дебіторської заборгованості формується як борги покупців. Установлення з покупцями таких договірних відносин, що забезпечують своєчасне і достатнє надходження коштів для здійснення платежів кредиторам, – головне завдання управління рухом дебіторської заборгованості. Управління рухом кредиторської заборгованості – це встановлення таких договірних відносин з постачальниками, які ставлять строки і розміри платежів підприємству залежно від надходження коштів від покупців. Отже, йдеться про одночасне управління рухом як дебіторської, так і кредиторської заборгованостей [7].

В економічній і фінансовій літературі можна зустріти різні, на перший погляд, підходи до погодженого управління дебіторською та кредиторською заборгованостями на рівні підприємств.

Ряд авторів розглядають процес управління з позиції погодження швидкості обороту дебіторської та кредиторської заборгованостей [8]. Основний акцент у цьому підході роблять на погодженості руху дебіторської та кредиторської заборгованостей, що знаходить відображення у сформованій сумі вільних коштів і рівні платоспроможності у кожному розглянутому періоді. У розвитку першого підходу варто розглядати значущість грошових потоків як інструмента управління не тільки коштами, але й діяльністю підприємства в цілому [9]. Розглядаючи взаємозв'язок руху дебіторської та кредиторської заборгованостей як єдиний процес, умовою його оптимізації є узгодження матеріальних і фінансових потоків. Дотримання балансу між припливом і відпливом коштів, як за розміром, так і за строками, – це основне завдання управління, що впливає на параметри економічної ефективності. Трохи ширше розглядає підходи до управління дебіторською та кредиторською заборгованостями група авторів монографії "Управління витратами" [10]. Орієнтуючись також на швидкість обороту заборгованостей, автори акцентують увагу на необхідності порівняння доходу, що одержаний від збільшення обсягу продажів за умови надання товарних кредитів і зростання кредиторської заборгованості, з витратами на їх формування, використання, повернення та прямі втрати від списання, сплати штрафів і недотримок. У цьому разі критерієм прийняття рішень є показники рентабельності [9].

Управління дебіторською та кредиторською заборгованостями тісно пов'язане з необхідністю обліку, запобіганням та зниженням значного кола ризиків: кредитного, ринкового, ризику втрати ліквідності, операційного і юридичного. Кредитний ризик – це ризик того, що контрагент не виконає зобов'язання на вказану дату. Ринковий ризик пов'язаний зі змінами ринкових цін, процентних ставок, курсу валют та ін. Ризик втрати ліквідності обумовлений неможливістю погасити свої зобов'язання активами в конкретний момент часу. Операційний ризик нерозривно пов'язаний з якістю управління, якістю контролю, роботою конкретних виконавців, їх мотивацією та ін. Юридичні ризики визначаються чинним законодавством, його недосконалістю, а також якістю роботи юридичних служб підприємства зі складання договорів і т. д. Вигоди, витрати та втрати, яких може зазнати будь-яке підприємство у тій чи іншій господарській ситуації, безперечно, слід враховувати у процесі прийняття управлінських рішень [9]. У зв'язку з цим у ході дослідження були систематизовані вигоди, витрати та втрати, пов'язані з процесом управління дебіторською та кредиторською заборгованостями на підприємствах, що відображено в таблиці.

Наведені міркування дозволяють зробити висновки щодо змісту погодженого управління дебіторською та кредиторською заборгованостями в системі управління підприємством.

Таблиця

Систематизація вигід, витрат, втрат, які слід враховувати під час прийняття рішень щодо управління дебіторською та кредиторською заборгованостями

Види вигід,	Дебіторська	Кредиторська
-------------	-------------	--------------

витрат і втрат	заборгованість	заборгованість
Прямі вигоди	Збільшення товарообігу й, відповідно, прибутку від продажів. Одержання знижок за умов авансових платежів постачальникам. Економія витрат зі зберігання товарів. Зниження податків за безнадійною заборгованістю	Дохід від використання. Зменшення середньозваженої вартості капіталу. Дохід від інфляції
Прямі витрати	Трансакційні витрати з обслуговування заборгованості. Плата за залучення додаткових джерел фінансування	Трансакційні витрати із залучення коштів. Надання знижок за умов авансових розрахунків покупців
Прямі втрати	Втрати від інфляції. Списання безнадійної заборгованості	Штрафи, пені, неустойки у разі порушення строків повернення й інших умов договорів
Альтернативні витрати	Одержання доходу за депозитом або іншими видами діяльності	Втрати знижок у разі оплати товарів з відстрочкою платежу
Втрачені можливості	Репутація вигідного партнера	Репутація стабільного кредитора

Таким чином, погоджене управління дебіторською та кредиторською заборгованостями передбачає погодженість:

- у сумі та складі заборгованостей;
- у строках і швидкості обігу заборгованостей;
- у цінових і вартісних оцінках заборгованостей;
- у формуванні вільних грошових коштів.

Отже, тісний взаємозв'язок і взаємообумовленість дебіторської та кредиторської заборгованостей на підприємствах, необхідність координації їх розмірів і руху дозволили виокремити самостійну сферу управління – погоджене управління обома видами заборгованостей. Таке управління є процесом розробки й реалізації управлінських рішень із приводу погодженості їх розміру, складу та швидкості руху в часі, що забезпечують необхідний прибуток і оптимальний розмір вільних коштів.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у розробці методичного інструментарію, що забезпечує погодженість руху заборгованостей, координацію їх розміру та складу.

Наук. керівн. Маляревський Ю. Д.

Література: 1. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник / Ф. Ф. Бутинець. – 3-те вид., перероб. та доп. – Житомир : Вид. ЖІТІ, 2001. – 672 с. 2. Сурніна К. С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств : дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.04 / К. С. Сурніна ; Житомирський інженерно-технологічний ін-т. – Житомир, 2001. – 242 с. 3. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність : підручник / Н. М. Ткаченко. – 3-те вид., перероб. та доп. – К. : Вид. "Алерта", 2008. – 926 с. 4. Сайт Укрстат. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 5. Ізмайлова Н. В. Динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості: макроекономічний аспект / Н. В. Ізмайлова // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – № 33.1. – С. 116–122. 6. Петряєва З. Ф. Організація і методика економічного аналізу [Текст] : навч. посібн. Ч. 2 / З. Ф. Петряєва, Г. Г. Хмеленко. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – 308 с. 7. Барановська А. С. Оцінка ефективності дебіторської та кредиторської заборгованості / А. С. Барановська // Фінанси і кредит. – 2010. – № 1. – С. 101–106. 8. Крейнина М. Н. Фінансовий менеджмент: учебн. пособ. / М. Н. Крейнина. – М. : Дело и Сервис, 1998. – 304 с. 9. Власова Н. О. Зміст процесу управління дебіторською та кредиторською заборгованостями / Н. О. Власова, Л. Л. Носач // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2011. – № 1(13). – С. 223–230. 10. Ковтун С. Управление затратами / С. Ковтун, Н. Ткачук, С. Савлук. – Х. : Фактор, 2008. – 272 с. 11. Маляревський Ю. Д. Фінансовий облік : конспект лекцій / Ю. Д. Маляревський, П. С. Тютюник. – Х. : Вид. ХДЕУ, 2003. – 104 с. 12. Фарйон О. О. Дебіторська та кредиторська заборгованість: контроль та управління як запорука успішного розвитку / О. О. Фарйон, М. Я. Яструбський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – № 21.4. – С. 276–282. 13. Чабанюк О. М. Облік дебіторської та кредиторської заборгованості й напрямки його вдосконалення / О. М. Чабанюк, О. В. Багрій // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – № 22.2. – С. 255–259. 14. Черевик Н. В. Дебіторська та кредиторська заборгованості в умовах подолання економічної кризи / Н. В. Черевик, Є. О. Рябуха, А. О. Анікієнко // Економіка і регіон. – 2010. – № 1(24). – С. 195–197.